

İNVESTİSİYA YÖNÜMLÜ TRANSFORMASIYA VƏ EMAL SƏNAYESİNİN İNKİŞAFI

Günəl Səlim İmamquliyeva¹

XÜLASƏ

Tədqiqatın məqsədi: Aparılan tədqiqatın ən başlıca məqsədi investisiyaların nəzəri baxımdan təhlili, investisiya fəallığına təsir edən əsas amillərin araşdırılması və davamlı inkişafda rolunun müəyyənləşdirilməsilə yanaşı, emal sahəsinin innovativ inkişafına təsir edəcək yeni mexanizmlərin qiymətləndirilməsidir. Tədqiqat çərçivəsində emal sənayesində investisiyaların məhsuldarlığa təsirinin qiymətləndirilməsi üçün birdəyişanlı reqressiya modelindən istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın metodologiyası: Araşdırmalar zamanı bir neçə tədqiqat metodlarından istifadə olunmuşdur. Bunlar: müqayisəli təhlil, statistik məlumatlara əsaslanan ümumiləşmələr və sistemli yanaşmalar və dünya təcrübəsinə əsaslanan inteqrasiya olunmuş alətlərinin tətbiqinin qiymətləndirilməsidir. Eyni zamanda, elmi resurslardan istifadə edilərək analitik təhlil modellərindən də istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın tədbiqi əhəmiyyəti: Tədqiqatın nəticələri əsasən emal sənayesində investisiyaların stimullaşdırılması mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsində, eyni zamanda innovativ inkişafa yönələn strateji sənayeləşmə siyasətinin formalaşması prosesində tətbiq oluna bilər. Bununla yanaşı, DÖT layihələrində investisiya qərarlarının daha səmərəli verilməsini də təmin edə bilər.

Tədqiqatın nəticələri: Tədqiqatın nəticələrinə əsasən qeyd edə bilərik ki, emal sənayesinin davamlı innovativ inkişafını təmin etmək üçün sahəyə yeni texnologiyaların cəlb olunması bu sektorda məhsul buraxılışının həcmi artırmaqla yanaşı, ixrac potensialının da yüksəlməsinə zəmin yaradacaq. İnnovasiya- innovasiya siyasətinin daha praktiki inteqrasiyası sahəyə olan marağı daha da artıracaqdır.

Tədqiqatın elmi yeniliyi: Məqalədə investisiyaların nəzəri əsasları və emal sektorunun inkişafında rolu tədqiq edilmiş, emal sektorunun davamlı inkişafında investisiya yönümlü transformasiyaya təsir edən amillər araşdırılmış və dəyərləndirilmişdir. Emal sənayesinin inkişafı üçün prioritet investisiya istiqamətləri müəyyən edilmişdir. Məqalədə eyni zamanda bu sahədə nəzəri və praktiki araşdırmalar tədqiq edilmiş və perspektiv inkişafa yönəldilmiş tövsiyə və təkliflər verilmişdir.

Açar sözlər: investisiya, innovasiya, emal sektoru, davamlı və dayanaqlı inkişaf, investisiya mexanizmi.

Giriş

İqtisadi inkişafın tarixinə nəzər salsaq, görərik ki, bu inkişafın əsas kökündə kapital yığıcı dayanır. Karl Marks kapital yığıcı iqtisadi artımın başlıca elementi kimi təqdim edərək qeyd edirdi ki, “kapital yığıcı kapitalist istehsal üsulunun daxili təbiətidir” (Mark, 1976). Onun nəzəriyyələrinə əsasən, istehsalın təkmilləşdirilməsi üçün əldə olunan əlavə dəyərin müəyyən hissəsinin istehsalda cəlb olunması yəni investisiya artırılması ilə əlaqədardır. Marksın qeyd etdiyi kimi həm sənaye sektorunda həm də, xidmət sektorunda məhsul istehsalını genişləndirmək və texnoloji proseslərin təkmilləşdirilməsi üçün investisiya qoyuluşlarının həcmi artırılması daha əhəmiyyətli olacaqdır.

Bu təhlillər çərçivəsində “investisiya yönümlü transformasiya” anlayışı emal sənayesində baş verən struktur dəyişikliklərinin, texnoloji modernləşmənin və innovasiya əsaslı inkişafın əsas hərəkətverici qüvvəsi kimi nəzərdən keçirilir. Bu transformasiya investisiya axınlarının prioritet sahələrə yönəldilməsini, resursların səmərəli bölgüsü və rəqabət qabiliyyətli istehsal modelinin formalaşdırılması ilə xarakterizə olunur.

Materiallar və metodlar. Solov-Svan artım modeli əsasən kapital yığıcı və texnoloji yeniliyə əsaslanan artım modelidir (Solow, 2000). Modelə əsasən uzunmüddətli investisiya artımı yalnız texnoloji yenilik dəstəkləyə bilər. Çünki, yeni texnologiya tətbiq olunmazsa, bu artım azalan tempə inkişaf edərək qısamüddətli effekt göstərəcək.

¹Əsas müəllif/Corresponding author: Günəl Səlim İmamquliyeva, Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti, doktorant, e-mail : gunel.imamguliyeva@azmiu.edu.az, <https://orcid.org/0000-0001-8991-3268>

Şəkil 1. Solov- Svan artım modeli.

Mənbə: Şəkil müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Nəzəriyyələrə əsasən kapital yığımi tək maddi aktivlərin artımı ilə deyil eyni zamanda, elmi-tədqiqat və inkişaf layihələrinə, innovativ texnologiyalara investisiya yönümlü transformasiya hesab edilir.

2024-cü ilə nəzər salsaq, ölkə üzrə əlavə dəyər üzrə göstərici sənayedə 45.4 mln manat təşkil etmişdir bu isə 0,9 faiz artım deməkdir. Qeyri-neft sektoru üzrə bu göstərici 6.7 mln manat təşkil edərək 4,9 faiz artım müşahidə olunmuşdur. Qeyri-neft sektoru üzrə əsas kapitalla yönəldilmiş investisiyaların həcmi 3,3 faiz artmışdır. Əsas kapitalla qoyulan investisiyaların həcmi 15,7 mln manat olmuşdur. Emal sektoru üzrə sənaye məhsulu istehsalı 19,1 mln manat olmuşdur ki, bu da 2023-cü illə müqayisədə 1 mln artım deməkdir. Bu göstərici isə müasir şəraitə və dövlətin qarşıda duran hədəflərinə uyğun deyil. Bu isə innovativ inkişaf mexanizminə əsaslanan iqtisadi artım formaları tələb edir.

Bununla əlaqədar olaraq, investisiyanın əsas 3 mexanizmi iqtisadi artımın formalaşmasında tətbiq olunur. Bunlar aşağıdakıları aid etmək olar:

1. Multiplikator effekti- Keyninin nəzəriyyəsinə görə, milli gəlirin sürətli artımı investisiya xərcləri yüksəldikcə baş verir. Belə ki, istehsal və gəlir arasındakı əlaqəyə nəzər yetirsək 1 manatlıq əlavə investisiya qoyuluşu iqtisadiyyatda 2-4 manatlıq əlavə gəlir yarada bilər (Keynes, 1936).

2. Akselerator effekti- Samuelson və Hicksin nəzəriyyələrinə görə, investisiya qoyuluşlarının artma tələbini gəlirdəki artımda görə bilərik. Belə ki, istehsal həcmimin artırılması üçün gəlir artımını yükləmək lazımdır (Hicks, 1950).

3. Struktur effekti- Strukturun yenilənməsi və müasirləşməsi üçün kapital qoyuluşlarının həmin sahələrə yatırılması vacib hesab edilir. Sahə strukturunun modernləşdirilməsi üçün investisiya qoyuluşlarının artırmaq mühüm amil hesab olunur (Todaro, Smith, 2020).

Qeyd olunan bu mexanizmlərin qarşılıqlı fəaliyyəti iqtisadiyyatın sahələrinin iqtisadi artım dinamikasını təmin edir. Multiplikator və akselerator effekti azaldıqca iqtisadi artım da zəifləyir və dayanıqlı xarakter daşmır. Bu isə investisiya yönümlü transformasiyanın səmərəli idarə olunmaması ilə birbaşa əlaqədardır.

Emal sənayesinə investisiya yönümlü transformasiya çərçivəsində fəaliyyət istiqamətinin tədqiqi və inkişafa yönəldilmiş təklif və tədbirlərin işlənilməsi zəruridir. Emal sənayesi ölkə iqtisadiyyatının sahələrinin inkişafında mühüm əhəmiyyətə malik olan sektordur. Qeyd etmək lazımdır ki, emal prosesində xammal son istehlak məhsulu formasını alır və bazarda əlavə dəyər yaranır. Emal sənayesinə yatırılan investisiyalar iqtisadi sistemin dayanıqlığını qoruyan ən mühüm amil hesab edilir.

Emal sənayesində investisiya təsirinin qiymətləndirilməsi üçün aşağıdakı birdəyişənli regressiya modelindən istifadə edilmişdir:

$$Y_t = \alpha_t + \beta I_t + \varepsilon_t$$

Modeldə,

Y_t - emal sənayesində istehsal həcmi (t dövründə)

I_t - investisiya qoyuluşu (t dövründə)

α – sabit parametr

β_t – investisiyanın təsir əmsalı

ε_t – təsadüfi xəta parametri.

Tətbiqi olunan model investisiyaların dəyişməsi ilə istehsal həcmi arasındakı asılılığı müəyyən edir. Modelin məlumatları 2015-2024-cü illər ərzində emal sənayesində illik istehsal həcmi (mln manatla) və əsas kapitalla yönəlmiş investisiyaların həcmi (mln manatla) Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi sahifəsindən götürülmüşdür.

$$Y = 5,2 + 0,8I$$

Modelin verdiyi nəticələrə əsasən qeyd edə bilərik ki, emal sənayesinə hər 1 mlrd manatlıq investisiya qoyuluşu 0,38 mlrd manat istehsal həcmi artırır. Bu nəticə investisiya yönümlü transformasiyanın optimallığını təsdiqləyir və göstərir ki, investisiya artımı emal sənayesində məhsul buraxılışının həcmi artırır. Model üzrə (R^2) 0.72 təşkil edir bu isə 72% investisiya amilinin istehsal həcmi dəyişməsi deməkdir. Modelin əhəmiyyətlik dərəcəsi t-test vasitəsilə təsdiq olunmuş və nəticələrin 95% etibarlı olduğu müəyyən edilmişdir. Bu nəticə sübut edir ki, investisiya qoyuluşları yalnız istehsal həcmi artırmır eyni zamanda məhsuldarlığı da artırır. Lakin elakstikliyin 1-dən kiçik olması bu artımın daha yüksək olması üçün innovasiyalı texnologiyaların tətbiqinin daha da genişləndirilməsini zəruri edir.

Emal sənayesinin davamlı və dayanıqlı inkişafı istiqamətində investisiyalar 3 əsas funksiyaları yerinə yetirir:

- Sahədə istehsal gücünün artırılması: innovativ müəssisələrin yaradılması, avadanlıqların yenilənməsi və texnoloji modernləşmə hesabına istehsal həcmi artırılır.

- İnnovasiyalı texnologiyaların tətbiqi: investisiya yönümlü transformasiyanın elmi-tədqiqat layihələrinin maliyyələşdirilməsinin prioritetliyi təmin edilir bu isə sahədə rəqabət qabiliyyətli yeni məhsul istehsalını genişləndirir.

- İxrac potensialının gücləndirilməsi: tədiyyə balansının artırılması, emal sənayesinə qoyulan investisiyalar qlobal bazarlarda yüksək keyfiyyətli məhsulların satışını artırılması ilə əlaqədardır.

İqtisadiyyatın inkişafının müasir mərhələsində innovativ sənayeləşmə siyasətinin əsas elementi "ağıllı ixtisaslaşma" nəzəriyyəsidir. Avropa İttifaqının "Smart Specialization" strategiyasına əsasən, regionların iqtisadi inkişafı yeni sənaye üstünlüklərinə və innovasiya fəaliyyətinə yönəlmiş məqsədli investisiyalarla təmin olunmalıdır (Foray, 2015). Bu strategiya emal sektorunun dövlət və özəl investisiya tərəfdaşlığının inkişafının zəruriliyini göstərir.

Nəticələr və müzakirə. Aparılan araşdırmalar göstərir ki, emal sənayesində struktur dəyişikliyi sahənin inkişafının mühüm elementlərindəndir. Clark və Kuznetsin iqtisadi struktur konsepsiyasına əsasən, iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə resurslar mərhələli şəkildə kənd təsərrüfatından sənayeyə, sonuncu mərhələdə isə xidmət sahəsinə keçid edir (Clark, 1951). Bu keçidin effektiv olması əsasən investisiya resurslarının optimal və səmərəli bölgüsü ilə əlaqədardır.

Emal sənayesi bu keçidin ilkin mərhələsi hesab edilir. İstehsala yönəldilən investisiyalar nəticəsində kənd təsərrüfatı istehsalının sənaye məhsuluna çevrilməsi yüksək əlavə dəyərli məhsulların yaradılması üçün əsas və mühüm amil hesab edilir. Lewis və Chenery-nin konsepsiyalarında qeyd edildiyi kimi, sənayeyə yönəldilən investisiyalar məşğulluğun və milli gəlirin strukturunu yeniləyir (Chenery və Syrquin, 1975).

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsinin araşdırması göstərir ki, Yaponiya və Cənubi Koreyada məqsədyönlü və səmərəli transformasiya yönümlü investisiyalar bu ölkələri bir neçə onillik ərzində xammal ixtiraçısından müasir texnoloji məhsul istehsal edən dünyanın

inkışaf etmiş dövlətləri sırasına qaldırmışdır. Beləki, 1960-1980-ci illərdə Cənubi Koreyada dövlətin sənaye kreditləri və xarici kapitalın cəlb olunması vasitəsilə emal sənayesinə qoyulan investisiyalar illik ümumi daxili məhsul artımının 30-40%-ni təmin etmişdir (Chang, 2002).

Bununla yanaşı, bu sahədə nail olunmuş beynəlxalq təcrübənin araşdırılması göstərir ki, sənaye transformasiyası yalnız kapital qoyuluşunun həcmi ilə deyil və eyni zamanda formalaşmış səmərəli və keyfiyyətli innovativ strukturun mövcudluğu ilə dəyərləndirilir. İqtisadi dayanıqlığın uzunmüddətli olması investisiyaların ən prioritet sahələrləri hesab olunan emal sənayesi, qida sənayesi, tikinti sənayesi, kimya sənayesinə yönəldilən investisiyaların mütəmadi artım dinamikası birbaşa əlaqədardır. İqtisadiyyatın prioritet sahələrindən olan emal sənayesinin davamlı inkişafı və sahənin inkişafının əsasını investisiya fəallığı təşkil edir. Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, sənaye sektorunda istehsal olunan məhsul həcmi artırılması, çeşidinin çoxalması və şaxələndirilməsi, istehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsi istiqamətlərində nəzərdə tutulan innovasiya yönümlü texnologiyalar üzrə tədbirlərə kapital qoyuluşu tələb olunan icra müddətinə müvafiq təmin edilməlidir.

Aparılan tədqiqatlar nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, sənaye sektoruna investisiya qoyuluşunun 1% artırılması sahənin məhsuldarlığını təqribən 0.3-0.5% yüksəldilməsini təmin edir (Mankiw, 2021). Bununla yanaşı, əlverişli investisiya mühitinin formalaşdırılmasının təmini və mütəmadi təkmilləşdirilməsi və maarifləndirmə proqramlarının aparılması da öz növbəsində ümumi məhsuldarlığın yüksəldilməsində xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Eyni zamanda Dünya bankının “Global Investment Competitiveness Report” hesabatına əsasən, qeyd etmək lazımdır ki, investisiya risklərinin dəyərləndirilməsi və onun aşağı salınmasının təmin edilməsi, investorların mülkiyyət hüquqlarının qorunması, bürokratik maneələrin aradan qaldırılması sənaye sahəsinə əlavə 15-20% həcmində investisiyaların cəlb olunmasını stimullaşdırır (World Bank, 2022).

Emal sektoruna cəlb olunan investisiyalar yalnız istehsalı artırır, eyni zamanda, sosial inkişafı da təmin edir, yeni yaradılan sənaye müəssisələrində ümumilikdə işsizlik səviyyəsini aşağı salır, infrastrukturun təkmilləşdirilməsi ilə yanaşı əhalinin rifah səviyyəsinin yüksəlməsinə əlverişli mühit formalaşdırır. Beynəlxalq Əmək Təşkilatının (İLO) apardığı araşdırmalara əsasən, sənaye sektoruna yönəldilən hər 1 milyard dollarlıq investisiya təxminən 25-30 min yeni iş yerinin açılması təmin edir (ILO, 2019).

Qeyd olunanlar ilə yanaşı, həyata keçirilən investisiya yönümlü transformasiya siyasətinin əsas məqsədlərindən biri də regionlararası iqtisadi balansın pozulmasına mane olan təsirlərin azaldılmasıdır. Dünya iqtisadi formunun “Future of Industrial Regions” konsepsiyasında göstərilir ki, bir regiondan digərinə köç edən əhalinin sayının tənzimlənməsi, inkluziv inkişafın həyata keçirilməsi də investisiyaların effektiv bölüşdürülməsi ilə bir başa əlaqəlidir.

İqtisadiyyatın inkişafının müasir səviyyəsi iqtisadi proseslərə yönəldilən investisiyaların mahiyyəti və həcmi ilə əlaqədar məsələlərə yeni yanaşmaların aparılmasını meydana çıxarır. Belə ki, müasir şərait və yeni texnologiyalar investisiya fəaliyyətini əsasən intellektual kapitala, rəqəmsallaşmaya və yaşıl enerji sektorlarına yönəldilməsini tələb edir.

Rəqəmsallaşma prosesi sənaye məhsulu istehsalını əsasən yeni innovativ mərhələyə keçirmişdir. Yeni sənaye inqilabı konsepsiyasına nəzər salsaq, görürük ki, investisiya qoyuluşlarının çox hissəsi istehsal proseslərinin avtomatlaşdırılmasına, bulud texnologiyalarına, süni intellekt və istehsal prosesinin ağıllı sistemlərə inteqrasiyasına yönəlmişdir. Bu isə təkcə yeni innovativ texnologiyaların tətbiqinə deyil həm də, resursların düzgün bölüşdürülməsinə və məhsuldarlığın artmasını təmin edir.

Klaus Schwab “Sənaye inqilabı 4.0” tədqiqat işində qeyd edir ki, investisiya qərarlarının qəbul edilməsi yalnız iqtisadi rentabelliklə deyil həm də, dəyişən rəqəmsal mühitə səmərəli və zamanında inteqrasiya edilməklə yanaşı, informasiyanın menecmentinin düzgün təşkili və idarə edilməsi ilə birbaşa əlaqəlidir (Schawb, 2016). Rəqəmsal transformasiyaya qoyulan investisiyalar müəssisələrin qlobal bazara çıxışını sürətləndirir və istehsal risklərini aşağı salınmasında idarəetmə və istehsal xərclərini 15-20% qədər minimallaşdırmağa bilər.

Rəqəmsallaşmaya keçid emal sektorunda transformasiya prosesində investisiyaların rolu ilə yanaşı, müasir biznes modellərinin inkişafı üçün əlverişli zəmin yaradır. Məsələn, az investisiya qoyuluşu ilə rəqəmsal ekosistem iqtisadiyyatı və paylaşılabilir istehsal infrastrukturunu (“shared manufacturing”) modellərinin tətbiqi ilə kapitalın düzgün bölüşdürülməsinə və reallaşdırılmasına və eyni zamanda, istehsala da asan keçid etməyi təmin edə bilər.

Məhdud təbiət resurslarının mövcudluğu şəraitində uzunmüddətli dayanıqlı inkişaf məqsədi ilə onlar ilə yanaşı yaşıl iqtisadiyyat inkişaf etdirilir. Bu səbəbə görə də, “yaşıl investisiya” və “ekoloji müasirləşdirmə” məfhumları da iqtisadi proseslərin əsas elementinə çevrilmişdir. BMT-nin Davamlı inkişaf-2030 gündəliyinə əsasən, həyata keçirilən investisiya siyasətinin mühüm məqsədlərindən biri karbon tullantılarının azaldılması, ekoloji cəhətdən səmərəli texnologiyaların tətbiq olunması və enerjiyə qənaət olunmasının təmin etməkdir (World Development Report 2023: Digitalization for Development).

Emal sənayesi bu prosesdə əsas cavabdeh sektorlardan biri olaraq sənaye istehsalının qlobal karbon tullantılarının təqribən 30%-ni əhatə edir. Bu baxımdan, investisiya fəaliyyəti təkcə iqtisadi artımla deyil, eyni zamanda, ekoloji səmərəlilik göstəricilərinə də əsaslanmalıdır. “Yaşıl kapital” nəzəriyyəsində qeyd edilir ki, uzunmüddətli iqtisadi artım yalnız təbii resursların mühafizəsi və bərpası olunması ilə əlaqələndirildikdə dayanıqlı ola bilər. Beynəlxalq araşdırmalar göstərir ki, yaşıl investisiyaların çəkisi yüksək dinamika ilə artır. Buna misal olaraq 2023-cü ildə Avropa İttifaqında sənaye sahəsinə qoyulan investisiyaların təxminən 40%-i bərpa oluna bilən enerjiyə və yaşıl texnologiyalara qoyulmuşdur. Çin isə “Green Belt and Road” konsepsiyasına əsasən 2020-2030-cu illər üçün bütövlükdə 1 trilyon ABŞ dolları həcmində investisiyanın yaşıl şəhər sistemində qoyulmasını hədəfləmişdir (UNIDO, 2022).

Azərbaycanda yaşıl enerji, yaşıl infrastruktur, yaşıl investisiya, təmiz texnologiyalar istiqamətində hazırlanmış sahə dövlət proqramları, inkişaf konsepsiyası və strategiyalarında prioritet istiqamətlər üzrə tədbirlər nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, “Azərbaycan 2030: Sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” də sənaye sektorunun ekoloji cəhətdən təmiz texnologiyalar əsasında müasirləşdirilməsi və yeniləşdirilməsi bu strategiyasının mühüm tərkibini təşkil edir. Burada Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında “yaşıl enerji zonası” layihələrinin həyata keçirilməsi prioritet istiqamət kimi nəzərdə tutulmuşdur (Azərbaycan 2030: Sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər, 2021).

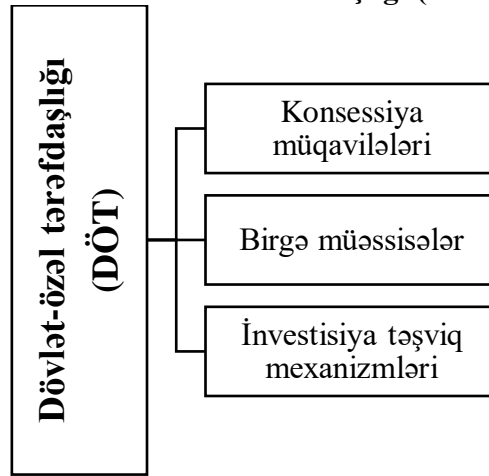
Müasir iqtisadi reallıqlar göstərir ki, innovasiya əsaslı investisiyalar iqtisadi artımı artıran mühüm amilə çevrilmişdir. Dünya Bankının “Knowledge Economy Index” hesabatlarına əsasən, innovasiyaya və insan kapitalına qoyulan hər 1 dollar investisiya 2,5 dollar həcmində dəyər yaradır (World Bank, 2023). Qeyd olunan göstərici emal sektoru üçün daha da vacib hesab edilir, belə ki, emal sənayesində istehsal olunan məhsullarının 60%-dən artığı innovativ texnologiyalara əsaslanır (OECD, 2020).

Beləliklə, investisiyaların stimullaşdırılması məqsədi ilə fərqli stimullaşdırma alətlərindən istifadə edilir. Bu güzəştlərə texnoparklarda rezidentlər üçün təklif olunan vergi

güzəştləri, eyni zamanda, startap ekosistemini təkmilləşdirmək üçün onlara təklif olunan vergi güzəştlərini misal göstərə bilərik. Xüsusi ilə qeyd etmək lazımdır ki, beynəlxalq təcrübələrin təhlili göstərir ki, tədqiq olunan sahələrdə zamanla müxtəlif modellərdən istifadə olunur. Məsələn: Almaniyada “Fraunhofer modeli” əsasında istifadə olunan dövlət-özəl tərəfdaşlığı nəticəsində sənayedə tətbiq olunan innovasiyalı texnologiyalara qoyulan investisiyaların 40%-dən çoxunu özəl sektorun payına düşür.

18 mart 2024-cü ildə təsdiq olunmuş “Dövlət-özəl tərəfdaşlığı Qaydaları” emal sektorunda investisiyaları stimullaşdıran institusional alət kimi çıxış edərək, DÖT (dövlət-özəl tərəfdaşlığı) investisiya qoyuluşlarının təşkili, risklərin idarə olunması və dövlətin özəl tərəfdaşlara dəstəyi nəticəsində kapital qoyuluşlarından səmərəli istifadə və emal sektorunun innovativ inkişafına töhfə verir.

Şəkil 2. Dövlət-özəl tərəfdaşlığı (DÖT) mexanizmi

Mənbə: Şəkil müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Konsessiya müqavilələri dövlətinin mülkiyyətində olan əsas kapitalın özəl müəssisələrə öncədən müəyyən olunmuş müddətə istifadə hüququ verməsidir. Birgə müəssisələr bu müəssisələr dövlətin və özəl şirkətlərin bərabər qoyduqları kapitalın hesabına yaradılan müəssisələrə aiddir. İnvestisiya təşviq mexanizmləri bu mexanizmlərə vergi güzəştləri, gömrük güzəştləri, infrastruktur təkmilləşdirilməsi üçün həyata keçirilən layihələr və investisiyaların stimullaşdırılması kimi mexanizmlər aid edilir.

Bu mexanizmlər inkişaf etmiş ölkələrlə yanaşı inkişaf etməkdə olan ölkələrdə geniş tətbiq olunur. Beynəlxalq təcrübəyə nəzər salsaq, Böyük Britaniyada “Private Finance Initiative (PFI)” sənədi əsasında sənayedə infrastruktur layihələrinin 70%-i dövlət-özəl tərəfdaşlığı əsasında maliyyələşdirilmişdir. Cənubi Koreya Respublikası “K-Industry Innovation Platform” layihəsi vasitəsilə dövlət-özəl tərəfdaşlığı sənayenin yenilənməsi üçün 25 milyard dollar investisiya qoyuluşu etmişdir (UNIDO. Industrial Development Report 2024).

İnvestisiya yönümlü transformasiyanı daha da optimallaşdırılması yalnız maliyyə vəsaitlərinin həcmi ilə deyil, eyni zamanda, institusional və hüquqi şərtlərlə də bağlıdır. Yeni iqtisadi ədəbiyyatlarda investisiya mühitinin keyfiyyətini şərtləndirən göstəricilər aşağıdakı kimi göstərilmişdir:

- makroiqtisadi dayanıqlılıq və inflyasiya dərəcəsi;
- mülkiyyət toxunuzmalığı;
- maliyyə bazarlarının şəffaflığı;

- sahibkarlıq fəaliyyətinin rəqabətliyi və dövlət tətfindən tənzimlənmə siyasətinin səmərəliliyi;

- texnoloji infrastruktur və insan kapitalı.

Ümumiyyətlə, informasiyanın düzgün çatdırılmaması və paylanmaması şəraiti mövcud olarsa, kapitalın səmərəli bölgüsünə mane olur və nəticədə yüksək riskli layihələr maliyyə almaq şansından məhrum qalır. Bu səbəbə əsasən, investisiya siyasətində informasiyanın düzgün paylanması və iqtisadi idarəetmədə hesabatlılıq mühüm prinsiplərdən biri olmalıdır. Sənayenin innovasiyaya inteqrasiyasının sürətləndirən və bilik iqtisadiyyatına keçidi formalaşdırən mühüm amil də elə investisiyalardır. Nəticə olaraq investisiyanın mahiyyətini şəkil.1.1.2-dəki kimi təsnifləşdirə bilərik:

Şəkil 3. Investisiyanın mahiyyətinin istiqamətlər üzrə təsnifləşdirilməsi

Mənbə: Şəkil müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Yekun nəticə. Aparılan araşdırmaya əsasən qeyd etmək olar ki, investisiyanın iqtisadi mahiyyəti və emal sektorunun inkişafında rolu yalnız investisiya yönümlü transformasiya çərçivəsində məhdudlaşmır eləcə də, sosial mühitin, innovativ texnologiyaların və institusional inkişafın da təmin olunması ilə əsaslandırılır. Sənayenin innovasiyaya inteqrasiyasının sürətləndirən və bilik iqtisadiyyatına keçidi formalaşdırən mühüm amil investisiya innovasiya fəaliyyətinin səmərəli təşkili və idarə edilməsidir. Investisiya yönümlü transformasiya emal sənayesində yalnız iqtisadi artımı deyil, eyni zamanda baş verən struktur dəyişikliklərinin, rəqabət qabiliyyətli məhsul istehsalının təmin edilməsində kompleks mexanizm kimi çıxış edir. Bu isə Azərbaycan sənayesində investisiya prioritetlərinin yenidən formalaşmasını zəruri edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti. Azərbaycan 2030: Sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər.- Bakıç 2021
2. Chang, H.J. Kicking Away the Ladder: Development Strategy in Historical Perspective.- Anthem Press, 2002
3. Chenery, H., Syrquin, M. Patterens of Development, 1950-197.- Oxford University Press, 1975
4. Clark, C. The Conditions of Economic Progress.- London: Macmillian, 1951
5. Foray, D. Smart Specialisatoin: Opportunities and Challenges for Regional Innovation Policy.- Routledge, 2015
6. Hicks, J. A Controbution to the Theory of the Trade Cycle.- Oxford: Clarendon Press. 1950

7. Keynes, J.M. The General Theory of Employment, Interest and Money.- Macmillan, 1936
8. Mankiw, N. G. Principles of Economics.- Cengage Learning, 2021
9. Marx, K. Capital: A Critique of Political Economy. Vo. I.- Moscow: Progress Publishers, 1976
10. Məmmədov. M., Tikintinin iqtisadiyyatı və menecment jurnalı, №4, 2023
11. OECD. Green Growth Indicators 2023.- Paris, 2023
12. OECD. Innovation in Manufacturing: Trends and Challenges. – Paris, 2020
13. Solow, R. Growth Theory: An Exposition.- Oxford University Press, 2000
14. Stiglitz, J. Making Globalization Work.- W.W. Norton, 2006
15. Todaro, M., Smith, S. Economic Development.- Pearson, 2020
16. World Bank. Global Investment Competitiveness Report 2021-2022- Washington, D.C., 2022
17. World Economic Forum. Future of Industrial Regions Report.- Davos, 2023
18. World Bank. World Development Report 2023: Digitalization for Development
19. Industrial Development Report 2024
20. Global Value Chains and Industrial Transformation, 2022
21. Investment and Growth Outlook Report, 2023
22. European Commission. Smart Specialisation Strategy Review, 2023

INVESTMENT DRIVEN TRANSFORMATION OF THE MANUFACTURING INDUSTRY

Gunel Salim Imamgulyeva

SUMMARY

Purpose of the study: The main purpose of the study is to analyze investments from a theoretical perspective, investigate the main factors affecting investment activity and determine their role in sustainable development, as well as to evaluate new mechanisms that will affect the innovative development of the processing sector. Within the framework of the study, a univariate regression model was used to assess the impact of investments on productivity in the processing industry.

Research methodology: Several research methods were used during the research. These are: comparative analysis, generalizations based on statistical data and systematic approaches, and evaluation of the application of integrated tools based on world experience. At the same time, analytical analysis models were also used using scientific resources.

Applied significance of the study: The results of the study can be applied mainly in improving investment stimulation mechanisms in the processing industry, as well as in the process of forming a strategic industrialization policy aimed at innovative development. In addition, it can also ensure more efficient investment decision-making in SOE projects.

Research results: Based on the results of the study, we can note that the involvement of new technologies in the field to ensure the sustainable innovative development of the processing industry will not only increase the volume of product output in this sector, but also create a basis for increasing export potential. More practical integration of investment-innovation policy will further increase interest in the field.

Scientific novelty of the study: The article studies the theoretical foundations of investments and their role in the development of the processing sector, and the factors affecting investment-oriented transformation in the sustainable development of the processing sector are investigated and evaluated. Priority investment directions for the development of the processing industry are identified. The article also studies theoretical and practical research in this field and provides recommendations and proposals aimed at prospective development.

Keywords: investment, innovation, processing sector, sustainable and sustainable development, investment mechanism.

**ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБРАБАТЫВАЮЩЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ, ОБУСЛОВЛЕННАЯ
ИНВЕСТИЦИЯМИ**

Гюнель Салим Имамгулиева

РЕЗЮМЕ

Цель исследования: Основная цель исследования – анализ инвестиций с теоретической точки зрения, изучение основных факторов, влияющих на инвестиционную активность, и определение их роли в устойчивом развитии, а также оценка новых механизмов, которые будут влиять на инновационное развитие перерабатывающего сектора. В рамках исследования для оценки влияния инвестиций на производительность в перерабатывающей промышленности использовалась одномерная регрессионная модель.

Методология исследования: В ходе исследования использовались различные методы: сравнительный анализ, обобщения на основе статистических данных и систематические подходы, а также оценка применения интегрированных инструментов на основе мирового опыта. Одновременно использовались аналитические модели с применением научных ресурсов.

Прикладная значимость исследования: Результаты исследования могут быть применены главным образом для совершенствования механизмов стимулирования инвестиций в перерабатывающей промышленности, а также в процессе формирования стратегической политики индустриализации, направленной на инновационное развитие. Кроме того, они могут обеспечить более эффективное принятие инвестиционных решений в проектах государственных предприятий.

Результаты исследования: На основе результатов исследования можно отметить, что внедрение новых технологий в данной области для обеспечения устойчивого инновационного развития перерабатывающей промышленности не только увеличит объем выпускаемой продукции в этом секторе, но и создаст основу для повышения экспортного потенциала. Более практическая интеграция инвестиционно-инновационной политики еще больше повысит интерес к данной области.

Научная новизна исследования: В статье изучаются теоретические основы инвестиций и их роль в развитии перерабатывающего сектора, а также исследуются и оцениваются факторы, влияющие на инвестиционно-ориентированную трансформацию в устойчивом развитии перерабатывающего сектора. Определены приоритетные инвестиционные направления развития перерабатывающей промышленности. В статье также рассматриваются теоретические и практические исследования в данной области и предлагаются рекомендации и предложения, направленные на перспективное развитие.

Ключевые слова: инвестиции, инновации, перерабатывающий сектор, устойчивое и сбалансированное развитие, инвестиционный механизм.

Məqalə daxil olmuşdur: 05.02.2026

Təkrar işləməyə göndərilmişdir:

13.02.2026

Çapa qəbul edilmişdir: 28.02.2026

Дата поступления статьи в

редакцию: 05.02.2026

Отправлено на повторную

обработку: 13.02.2026

Принято к печати: 28.02.2026

The date of the admission of the

article to the editorial office:

05.02.2026

Send for reprocessing: 13.02.2026

Accepted for publication: 28.02.2026